

Charles de Wolff
(* Onstwedde 19 juni 1932, † Vierhouten 23 november 2011)

door George Harinck

Op 23 november 2011 is overleden te Vierhouten op de leeftijd van 79 jaar Charles Johannes de Wolff (geb. 19 juni 1932 te Onstwedde), organist en vaste dirigent van de Nederlandse Bachvereniging (1965-1983) en van Stichting Bachkoor Holland (1983-2003).

Charles de Wolff was de zoon van de gereformeerde predikante Isaac de Wolff die in 1944 met de Vrijmaking meeding. Hij groeide op in Enschede. De Wolff studeerde piano, orgel en muziektheorie aan het Utrechts Conservatorium, waar hij later hoofdleraar orkestdirectie was, en orkestdirectie aan het Amsterdams Conservatorium. Zijn leermeesters waren Stoffel van Viegen, George Stam en Anthon van der Horst. Hij slaagde in 1953 voor zijn eindexamen orgel met onderscheiding voor virtuositeit, behaalde in 1954 de Prix d'Excellence en de Toonkunstprijs van de gemeente Amsterdam en zette zijn studie voort bij Jeanne Demessieux te Parijs.

Organist

De Wolff was als organist gespecialiseerd in het werk van Johann Sebastian Bach en Max Reger. Daarnaast was hij een pleitbezorger van eigentijdse klassieke muziek, zoals die van Olivier Messiaen, van wiens orgelwerken hij alle premières in Nederland gaf. Hiervoor ontving hij in 1965 de eerste prijs op het Internationale Concours voor vertolkers van hedendaagse muziek. In 1968 kreeg De Wolff een Edison voor zijn opname van onder andere Bachs Passacaglia. In 1988 reikte de Académie Française hem een onderscheiding uit voor zijn verdiensten voor de Franse orgelmuziek. Hij was onder meer jurylid bij het Internationaal Johann Sebastian Bachconcours te Leipzig in 1984. Bovendien maakte hij veel lp- en cd-opnamen, onder meer van de orgelwerken van zijn leermeester Anthon van der Horst. De Wolff gaf recitals op alle belangrijke instrumenten in Nederland en ook op vele in het buitenland. Zijn lievelingsorgel was het Schnitgerorgel in de Grote of Sint Michaëlskerk te Zwolle. In 2005 sloot De Wolff zijn optreden als organist af.

Dirigent

Charles de Wolff geldt als een van de grote Nederlandse dirigenten van de twintigste eeuw. Hij volgde in 1956-1959 de dirigentencursus van de Nederlandse Radio Unie in Hilversum, waar hij werd gecoacht door Franco Ferrara en Albert Wolf. Hij was van 1958 tot 1961 dirigent van het Toonkunstkoor te Enschede en in die jaren tevens gastdirigent van het Overijssels Philharmonisch Orkest en het Gelders Orkest. Van 1961 tot 1966 was De Wolff veelvuldig gastdirigent van het Noordelijk Filharmonisch Orkest (NFO), en vaste dirigent van het Toonkunstkoor Bekker in Groningen. In 1966 volgde hij Roelof Krol op als vaste dirigent van het NFO en bleef hij in die functie aan dat ensemble verbonden tot aan de omvorming tot het Noord Nederlands Orkest in 1989.

Bach vertolker

In 1965 wees zijn leermeester Anthon van der Horst hem aan als zijn opvolger als vaste dirigent van de Nederlandse Bachvereniging, die jaarlijks op Goede Vrijdag de Matthäus Passion van Bach uitvoert in de Grote Kerk te Naarden. In De Wolffs jaren gebeurde dat alternerend met het Concertgebouworkest en het Residentie Orkest.

Deze uitvoeringstraditie te Naarden is in 1921 ontstaan in reactie op de uitvoering van de Matthäus Passion in het Concertgebouw onder leiding van Willem Mengelberg. Te Naarden wilde oprichter van het Bachkoor en de Bachvereniging Johan Schoonderbeek een Matthäus Passion zonder coupures bieden en de uitvoering niet in een concertzaal maar in een kerk geven, waar de koormuziek van Bach thuis hoort. Toen De Wolff in 1965 deze traditie voortzette, heeft hij een minder romantiserende muziekstijl ingevoerd en dankzij verruimde financiële mogelijkheden de professionaliteit van het koor verhoogt. Voor De Wolff stond voorop dat hij dienstbaar was aan een continue traditie van vertolking van deze passie. De bas-bariton Max van Egmond die vele malen onder directie van De Wolff de Christuspartij in de Matthäus Passion heeft gezongen, typeerde diens Naardense uitvoeringen

‘Internationaal gezien als een hoogtepunt’. De Wolff had ‘kwaliteitshonger’ en ‘streefde naar perfectie, naar zeer ritmische, zeer snelle en moderne uitvoeringen, heel indrukwekkend in de monumentaliteit’.

Toen er in 1983 een diep verschil van visie ontstond tussen De Wolff en het bestuur van de Nederlandse Bachvereniging over uitvoeringspraktijken die door hun experimentele karakter de continuïteit van deze traditie bedreigden, kwam het tot een breuk. Dit nieuws ging als een schok door de Nederlandse media en werd onderwerp van nationale journalistiek. De voormalige minister-president Jelle Zijlstra poogde tevergeefs beide partijen bij elkaar te brengen. De aanleiding voor het genoemde verschil in visie was de intrekking van de structurele overheidssubsidie aan de Nederlandse Bachvereniging. De Wolff vertrok met het koor naar Leiden ‘en zette daar de Matthäus-traditie voort’ (*De Telegraaf*, 26 november 2011). Op Goede Vrijdag 1984 voerde hij er voor de eerste maal de Matthäus Passion uit in de monumentale Pieterskerk, in dezelfde bezetting als het jaar ervoor: met hetzelfde koor en jongenskoor, hetzelfde orkest en met dezelfde concertmeester en solisten.

Datzelfde jaar werd de Stichting Bachkoor Holland opgericht, die de Naardense traditie van de continue en hoogwaardige uitvoering van de Matthäus Passion voortzette, die op Goede Vrijdag 1988 via Eurovisie voor het eerst live werd uitgezonden. Deze traditie werd en wordt door de jaren heen opgeluisterd door de aanwezigheid van vele ministers, politici en hoogwaardigheidsbekleders, zoals prinses Christina, Wim Kok, Jan Peter Balkenende, Mark Rutte, Jaap de Hoop Scheffer, Herman Tjeenk Willink, Frits Bolkestein, Eelco Brinkman, Rudolf de Korte, Hans van den Broek, Frits Korthals Altes, Alexander Pechtold, Jeroen van der Veer, Paul Nouwen, Nout Wellink, Camiel Eurlings, Onno Ruding, Peter Kooijmans, Henk Vonhoff, Jelle Zijlstra, Hans Goekoop, Jan de Koning, Gerrit Zalm, Jan Franssen, Joris Voorhoeve, Ab Klink, Jan Kees de Jager, Melanie Schultz van Haegen, Hans Hoogervorst, Marja van Bijsterveldt, Ivo Opstelten, Jeltje van Nieuwenhoven en Frans Weisglas, maar ook journalisten als Paul Witteman en kamerheer G. Monod de Froideville. Tot en met 2003 is De Wolff te Leiden als dirigent opgetreden, en deze traditie wordt sindsdien voortgezet, eerst door Roy Goodman en momenteel door Gijs Leenaars en het Concertgebouw Kamerorkest. De grootste evangelist die er in de twintigste eeuw is geweest, Kurt Equiluz uit Wenen, die onder De Wolff jarenlang de passionen in Leiden tot geweldige hoogten heeft gebracht, achtte De Wolff, ‘een van de grootste dirigenten van de Matthäus Passion’. Aan deze uitvoeringen werkten ook internationale beroemdheden mee als de sopraan Barbara Schlick, de bas Hermann Christian Polster en de tenor Peter Bartels.

Andere hoogtepunten van De Wolff in deze jaren vormden de uitvoering van Mozarts Krönungsmesse bij de inhuldiging van koningin Beatrix in 1980 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, en het concert in de Leidse Pieterskerk met het Bachkoor tijdens het staatsbezoek aan Nederland van de Amerikaanse president George Bush in 1989.

Protestant

De Wolff was niet mededeelzaam en heeft zich zelden laten interviewen. De protestantse publicist en historicus G. Puchinger slaagde er in hem in 1970 een lang interview af te nemen voor zijn bundel *Christen en kunst*, waarin De Wolff zich ook uitliet over zijn voorkeuren en drijfveren. Toen hij als dirigent aantrad introduceerde hij een nieuwe, minder romantiserende stijl van uitvoeren. Dit kwam niet in mindering op wat hij als de belangrijkste taak van de Bachvereniging en na 1983 van het Bachkoor beschouwde: de continue Bachvertolking op het hoogste niveau. Voor hem was Bach de grootste van de componisten: ‘Hoe meer je erin gaat verdiepen, hoe minder je van het fenomeen Bach begrijpt. Hij is zo’n universele geest. Je hebt je op den duur een beeld van zijn werk gevormd, maar je ontdekt iedere keer weer nieuwe facetten. Als je alle achtergronden van een Bach-vertolking zou willen leren kennen, dan is een mensenleven te kort.’

De Wolff was een calvinistische protestant. Hij was zijn leven lang organist in de zondagse kerkdiensten te Enschede. Voor De Wolff kon Bach niet los gezien worden van het christelijke geloof, waaraan deze componist in aansluiting bij Luther de hoogste muzikale vertolking in de Westerse cultuur heeft gegeven. Bij Bach is er een vanzelfsprekende eenheid tussen de theologie en zijn muziek. De dirigent Nikolaus Harnoncourt omschreef daarom een kantate van Bach als een preek. De Wolff zei hier tegen Puchinger over: ‘Zoals Bach de recitatieven heeft getoonzet – ik bedoel dus de eigenlijke Bijbelteksten – met zijn kleine expressieve, indringende, lyrische, dramatische illustraties van de Bijbelse geschiedenis – ik geloof dat je het niet pregnanter zou kunnen zeggen. Als

bijvoorbeeld Bach in het Credo in de Hohe Messe de woorden ‘begraven’ en ‘nedergedaald ter helle’ vertolkt, en direct daarop aansluitend die bliksemende vertolking van het resurrexit geeft, dan begin ik ineens iets te beseffen van wat de opstanding moet zijn. Het verheft het gesproken en gelezen woord! Laat ik het zó zeggen: het christelijke geloof betekent in wezen voor mij alles en in mijn werk poog ik die boodschap uit te dragen.’ In deze geest heeft hij jarenlang de aanwezigheid van God in deze wereld geproclameerd voor vele duizenden muzikliefhebbers.